

ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ І БЕЗПЕКИ**LEGAL BASIS OF RESPECT FOR HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS BY THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE IN THE FIELD OF PUBLIC ORDER AND SECURITY**

Пишна А.Г., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри адміністративної
діяльності поліції факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності

Одеський державний університет внутрішніх справ,
ORCID ID: 0000-0002-1776-3034

В статті здійснено дослідження правових основ дотримання прав і свобод людини Національною поліцією України у сфері публічного порядку і безпеки. Визначено, що одним із ключових суб'єктів, на яких покладається функція забезпечення публічного порядку і безпеки, є Національна поліція України, діяльність якої має бути чітко регламентована правовими нормами, відповідати принципам верховенства права, а також міжнародним стандартам у сфері прав людини. На тлі загострення безпекової ситуації, зростання недовіри до правоохоронних органів та частих повідомлень про порушення прав громадян, потреба в оновленні та зміцненні правових основ функціонування поліції стає нагальною. Питання не лише у ефективному забезпеченні порядку, а й у гарантуванні того, що дії поліції не суперечать конституційним правам людини та є юридично обґрунтованими.

У цьому контексті забезпечення та захист прав і свобод кожного громадянина стає не лише моральним імперативом, а й основним критерієм ефективності діяльності державних інституцій. Особливого значення набуває функціонування органів виконавчої влади, які безпосередньо впливають на реалізацію правових норм у повсякденному житті, серед яких основним суб'єктом є Національна поліція України як орган, на який покладено завдання підтримання публічного порядку, забезпечення громадської безпеки, протидії правопорушенням та охорони прав і свобод громадян. У своїй діяльності Національна поліція має керуватися фундаментальними правовими засадами: законністю, пріоритетністю прав і свобод людини, недискримінацією, рівністю перед законом, відкритістю, професіоналізмом і гуманізмом.

Зроблено висновок, що правові основи діяльності Національної поліції України у сфері дотримання прав і свобод людини формують багаторівневу систему, яка охоплює норми конституційного, міжнародного та галузевого права. Її ефективність визначається не лише наявністю нормативних приписів, а й їх практичною реалізацією у діяльності поліцейських підрозділів. Забезпечення прав людини повинно залишатися центральним принципом поліцейської служби, що передбачає баланс між потребами публічного порядку та гарантіями індивідуальних свобод. Подальший розвиток правового регулювання та вдосконалення практики правозастосування сприятимуть підвищенню довіри громадян до поліції та утвердженню в Україні європейських стандартів правової держави.

Ключові слова: Національна поліція, забезпечення, дотримання прав і свобод людини, публічний порядок і безпека, суб'єкт, правохоронна діяльність, безпека, адміністративна діяльність, адміністративні послуги, публічна влада.

The article studies the legal foundations of the observance of human rights and freedoms by the National Police of Ukraine in the field of public order and security. It has been determined that one of the key entities entrusted with the function of ensuring public order and security is the National Police of Ukraine, whose activities must be clearly regulated by legal norms, comply with the principles of the rule of law, as well as international standards in the field of human rights. Against the backdrop of the worsening security situation, growing distrust of law enforcement agencies, and frequent reports of violations of citizens' rights, the need to update and strengthen the legal framework for the functioning of the police is becoming urgent. The issue is not only about effectively maintaining order, but also about ensuring that police actions do not contradict constitutional human rights and are legally justified.

In this context, ensuring and protecting the rights and freedoms of every citizen becomes not only a moral imperative, but also the main criterion for the effectiveness of state institutions. Of particular importance is the functioning of executive authorities, which directly influence the implementation of legal norms in everyday life, among which the main subject is the National Police of Ukraine as a body, which is tasked with maintaining public order, ensuring public safety, combating offenses, and protecting the rights and freedoms of citizens. In its activities, the National Police must be guided by fundamental legal principles: legality, priority of human rights and freedoms, non-discrimination, equality before the law, openness, professionalism, and humanism.

It is concluded that the Legal Framework for the Activities of the National Police of Ukraine in the Field of Respect for Human Rights and Freedoms forms a multi-level system that encompasses the norms of constitutional, international and sectoral law. Its effectiveness is determined not only by the presence of regulatory provisions, but also by their practical implementation in the activities of police units. Ensuring human rights must remain a central principle of the police service, which involves a balance between the needs of public order and guarantees of individual freedoms. Further development of legal regulation and improvement of law enforcement practices will contribute to increasing citizens' trust in the police and establishing European standards of the rule of law in Ukraine.

Key words: National Police, ensuring, observing human rights and freedoms, public order and security, subject, human rights activities, security, administrative activities, administrative services, public authorities.

Актуальність дослідження. У сучасних умовах розвитку українського суспільства, особливо в контексті воєнного стану, реформ правоохоронної системи та посилення вимог до демократичності інститутів державної влади, питання дотримання прав і свобод людини набуває особливого значення. Одним із ключових суб'єктів, на яких покладається функція забезпечення публічного порядку і безпеки, є Національна поліція України, діяльність якої має бути чітко регламентована правовими нормами, відповідати принципам верховенства права, а також міжнародним стандартам у сфері прав людини.

На тлі загострення безпекової ситуації, зростання недовіри до правоохоронних органів та частих повідомлень про порушення прав громадян, потреба в оновленні та зміцненні правових основ функціонування поліції стає нагальною. Питання не лише у ефективному забезпеченні порядку, а й у гарантуванні того, що дії поліції не суперечать конституційним правам людини та є юридично обґрунтованими.

Крім того, євроінтеграційні прагнення України передбачають обов'язкове дотримання міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини, що ще більше підсилює

важливість дослідження правового підґрунтя діяльності Національної поліції. Саме тому дослідження правових основ, що регламентують дотримання прав і свобод людини поліцією, є своєчасним, необхідним і надзвичайно актуальним.

Огляд останніх досліджень. Схожу до нашої проблематику досліджували науковці такі, як В. Авер'янов, О. Андрійко, О. Бандурка, В. Безега, О. Безпалова, Ю. Битяк, С. Братель, О. Брусакова, А. Васильєва, С. Вітвицький, В. Галунько, В. Гаращук, І. Голосніченко, С. Гусаров, О. Джафарова, Р. Дмитрик, О. Дрозд, І. Додіна, В. Заросило, Д. Калаянов, Д. Катрич, Я. Квітка, О. Кобзар, М. Ковалів, С. Ківалов, О. Ключніченко, В. Ковальська, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюк, О. Ковальова, М. Корнієнко, В. Кононець, В. Ліпкан, М. Лошицький, М. Мартинов, О. Музичук, О. Негодченко, О. Остапенко, О. Падалка, Г. Парханов, С. Петков, В. Поліщук, О. Рябенко, І. Самощенко, Р. Сербин, А. Собакар, Є. Соболь, В. Сокуренько, Ю. Скуртов, О. Ульянов, В. Усупов, А. Тянько, Ю. Тихомиров, С. Шатрава, В. Шкарупа, О. Юнін, Х. Ярмачі та інші. Однак, свою увагу вони звертали на загальні положення або аналізувати більш загальні, суміжні чи спеціальні виклики.

Мета статті полягає у дослідженні правових основ дотримання прав і свобод людини Національною поліцією України у сфері публічного порядку і безпеки, виявлення недоліків та надати своє бачення щодо їх усунення.

Виклад основних положень. Становлення України як демократичної, соціальної та правової держави вимагає неухильного дотримання загальноновизнаних принципів і норм у сфері прав людини. У цьому контексті забезпечення та захист прав і свобод кожного громадянина стає не лише моральним імперативом, а й основним критерієм ефективності діяльності державних інституцій. Особливого значення набуває функціонування органів виконавчої влади, які безпосередньо впливають на реалізацію правових норм у повсякденному житті, серед яких основним суб'єктом є Національна поліція України як орган, на який покладено завдання підтримання публічного порядку, забезпечення громадської безпеки, протидії правопорушенням та охорони прав і свобод громадян. У своїй діяльності Національна поліція має керуватися фундаментальними правовими засадами: законністю, пріоритетністю прав і свобод людини, недискримінацією, рівністю перед законом, відкритістю, професіоналізмом і гуманізмом. Її взаємодія з населенням повинна базуватися на довірі, партнерстві та повазі до людської гідності, що, у свою чергу, формує позитивний імідж поліції як служби, орієнтованої на потреби суспільства.

Забезпечення належного правового регулювання у цій сфері є передумовою стабільності, правопорядку і демократичного розвитку української держави. Дотримання прав і свобод людини є одним із фундаментальних принципів діяльності будь-якої демократичної держави. Україна, як держава член Ради Європи, взяла на себе зобов'язання дотримуватися положень Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] яка визначає стандарти захисту прав людини, що є обов'язковими для всіх органів державної влади, у тому числі для поліції. Відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2], практика ЄСПЛ є джерелом права для національної правової системи.

Національна поліція України, виконуючи функції щодо забезпечення публічного порядку і безпеки, зобов'язана діяти відповідно до норм національного та міжнародного права, гарантувати повагу до людської гідності, законності й рівності. Її діяльність щодо забезпечення публічного порядку та безпеки ґрунтується на системі правових норм, що визначають її статус, повноваження, принципи функціонування та межі втручання у сферу прав і свобод

людини, основу становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, а також галузеве законодавство, яке регламентує діяльність поліції.

Так, Конституцією України розділом II закріплено основоположні права і свободи людини та громадянина. Відповідно до статті 3 Конституції, права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю, а їх забезпечення є головним обов'язком держави [3]. Цей конституційний припис формує основу діяльності Національної поліції, визначаючи її не лише як силовий орган, а як суб'єкта гарантування прав і законних інтересів громадян. Відповідно до статті 8 Конституції, в Україні визнається і діє принцип верховенства права, який означає пріоритет прав людини над інтересами держави та владних інституцій. Саме цей принцип визначає межі і зміст діяльності поліції у сфері забезпечення публічного порядку і безпеки, особливо в умовах застосування заходів примусу чи обмеження прав громадян.

Окрім того, Законом України «Про Національну поліцію» статтею 1 закріплено, що поліція у своїй діяльності керується принципами верховенства права, законності, відкритості, прозорості та поваги до прав і свобод людини. Стаття 7 цього Закону прямо забороняє будь-яку дискримінацію, а стаття 11 передбачає обов'язок поліцейських під час виконання службових повноважень утримуватися від дій, які можуть принизити честь і гідність особи [4]. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [5] встановлює принцип рівності перед законом незалежно від раси, статі, національності, політичних або релігійних переконань.

Однак, слід зазначити, що Кодексом України про адміністративні правопорушення [6] визначено процедури, в межах яких поліція може застосовувати адміністративні заходи примусу, Кримінальний процесуальний кодекс України [7] регулює порядок проведення слідчих і процесуальних дій, які можуть тимчасово обмежувати права громадян, Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [5] містять норми, що регламентують процедури, у межах яких поліція може обмежувати окремі права громадян, забезпечуючи водночас законність і пропорційність таких дій.

В даному контексті слід згадати Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб [8], який сформував етичні й правові стандарти, що мають застосовуватися українською поліцією в щоденній практиці, що лягло в основу Правил етичної поведінки поліцейських, де чітко прописано для поліцейських поважати і не порушувати права та свободи людини, до яких, зокрема, відносяться права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання; інші права, які передбачені Конституцією та законами України, міжнародними договорами України [9]. Це означає, що діяльність Національної поліції має відповідати не лише внутрішньому законодавству, а й міжнародним стандартам захисту прав людини таким як заборона катувань (ст. 3 Конвенції), право на свободу і особисту недоторканність (ст. 5), право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8) тощо.

Однак, попри розвинену правову базу, на практиці існують випадки порушень прав людини під час поліцейських операцій, застосування сили або затримання осіб. Це свідчить про необхідність не лише вдосконалення нормативного регулювання, а й підвищення рівня правової культури, професійної підготовки та етичної свідомості поліцейських. Важливим напрямом удосконалення є впровадження системи громадського контролю за діяльністю

поліції, розширення механізмів підзвітності та прозорості, а також посилення ролі омбудсмена у сфері моніторингу дотримання прав людини правоохоронними органами.

Таким чином, правові основи діяльності Національної поліції України у сфері дотримання прав і свобод людини формують багаторівневу систему, яка охоплює норми конституційного, міжнародного та галузевого права. Її ефективність визначається не лише наявністю нормативних приписів, а й їх

практичною реалізацією у діяльності поліцейських підрозділів. Забезпечення прав людини повинно залишатися центральним принципом поліцейської служби, що передбачає баланс між потребами публічного порядку та гарантіями індивідуальних свобод. Подальший розвиток правового регулювання та вдосконалення практики правозастосування сприятимуть підвищенню довіри громадян до поліції та утвердженню в Україні європейських стандартів правової держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
3. Конституція України. Закон України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про Національну поліцію. Закон України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
5. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні. Закон України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Закон України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
8. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб. URL. [kon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text)
9. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських. Наказ МВС від 09.11.2016 № 1179 URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>